

Jalə Tofiq qızı Abbaszadə

Bakı Dövlət Universitetinin Pedaqogika kafedrasının müəllimi

<https://orcid.org/000000214129476>

E-mail: jalieva80@gmail.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(2\).82-85](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(2).82-85)

BAYATI VƏ LAYLALARIN TƏRBIYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Жала Тофик гызы Аббасзаде

преподаватель кафедры Педагогики Бакинского Государственного Университета

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ БАЯТЫ И КОЛЫБЕЛЬНЫХ

Jala Tofiq Abbaszadeh

teacher of the department of Pedagogy at Baku State University

UPBRINGING FEATURES OF BAYATI AND LYRICS

Xülasə. Məqalə Azərbaycan xalqının folklor irsinə daxil olan bayatı və laylaların tərbiyəvi və pedaqoji xüsusiyyətlərini əhatə edir. Bayatılar, ənənəvi şeir və musiqi forması kimi, qısa və təsirli şəkildə əxlaqi dəyərləri, dostluğu, ailə birliyini və təbiət sevgisini tərənnüm edir. Onlar xalqın həyat fəlsəfəsini, dünyagörüşünü və dərin mənəvi mesajlarını özündə əks etdirir. Laylalar isə körpələrin yatdırılması üçün istifadə olunan, ana sevgi və şəfqətini ifadə edən mahnılardır. Onlar uşaqların sakitləşdirilməsinə, psixoloji rifahının təmin olunmasına və estetik zövqünün inkişafına töhfə verir. Nəticədə, bayatı və laylaların həm psixoloji, həm də tərbiyəvi potensialının geniş olduğu göstərilir.

Açar sözlər: *bayatı, layla, xalq, cəmiyyət, ailə*

Аннотация. В статье рассматриваются воспитательные и педагогические особенности баятов и колыбельных песен, являющихся частью фольклорного наследия азербайджанского народа. Баяты, как традиционная форма поэзии и музыки, в краткой и эффективной форме воспевают моральные ценности, дружбу, семейное единство и любовь к природе. Они отражают жизненную философию народа, его мировоззрение и глубокие духовные послания. Колыбельные – это песни, используемые для убаюкивания младенцев, выражающие материнскую любовь и сострадание. Они способствуют успокоению детей, обеспечению их психологического благополучия и развитию эстетического вкуса. В результате показано, что баяты и колыбельные песни имеют широкий психолого-воспитательный потенциал.

Ключевые слова: *баяты, колыбельные, народ, общество, семья*

Abstract. The article covers the educational and pedagogical features of bayati and lullabies, which are part of the folklore heritage of the Azerbaijani people. Bayati, as a traditional form of poetry and music, briefly and effectively glorifies moral values, friendship, family unity and love of nature. They reflect the people's philosophy of life, worldview and deep spiritual messages. Lullabies are songs used to put babies to sleep, expressing maternal love and compassion. They contribute to calming children, ensuring their psychological well-being and developing their aesthetic taste. As a result, it is shown that bayati and lullabies have a wide psychological and educational potential.

Keywords: *bayati, lullaby, people, society, family*

Azərbaycan xalqının zəngin mədəni irsinə yer alan bayatı və laylalar, sadəcə musiqi və ədəbiyyat növləri olaraq deyil, həm də pedaqoji və tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyan əsərlər kimi diqqətə layiqdir. Hər iki janr, xalqın ənənələrini,

dünyagörüşünü və həyat fəlsəfəsini özündə əks etdirərək uşaqların tərbiyəsində mühüm rol oynayır. Bayatı və laylalarda tərbiyə məsələlərinin tədqiqi, bu əsərlərin pedaqoji potensialını daha dərindən anlamağa kömək edəcək və onların

tədrisində istifadə üçün yeni yanaşmalar təklif edəcəkdir.

Bayatı və Layla janrlarının xüsusiyyətləri

1. Bayatılar! Bayatılar, Azərbaycan xalqının folklorunda ənənəvi olaraq istifadə olunan bir növ şeir və musiqi formasıdır. Bu şeirlər çox vaxt qısa və təsirli olur, həyatın müxtəlif anlarını, insanlar arasındakı münasibətləri və ümumi dünyagörüşünü əks etdirir. Bayatılar həm də sosial və tərbiyəvi mesajlar daşıyır. Məsələn, əxlaqi dəyərlər, dostluq, sevgi ailə, birliyi və təbiətə hörmət kimi mövzular tez-tez bayatılar da yer alır.

2. Laylalar: Laylalar əsasən uşaqların yadındırılması və yuxusunun əmin-amanlıq içində keçməsi üçün oxunan mahnılardır. Onlar həm də ananın və ya digər yaxın şəxslərin uşağa sevdii sevgi, şəfqət və qayğını ifadə edir. Laylaların musiqisi adətən sakitləşdirici və yuxuya gətiricidir. Amma eyni zamanda dərin mənəvi və tərbiyəvi mesajlar verir. Uşağa qarşı qayğı, əxlaqi dəyərlər sevgi və mədəniyyətin təbliği bu janrın əsas məqsədlərindəndir.

Bayatı və laylalarda müxtəlif tərbiyəvi məsələlər yer alır.

1. Əxlaqi dəyərlərin təbliği.

Bayatılarda cəmiyyətin əxlaqi prinsipləri və yaxşılıq, doğruluq kimi dəyərlər təşviq edilir. Laylalar isə uşaqlara mərhəmət, təvazökarlıq və ətraf mühitlə harmoniyada yaşamağı öyrədir.

2. Təbiətə və ətraf mühitə hörmət. Bayatılarda təbiət və onun gözəllikləri çox vaxt sevilir və təriflənir. Uşaqlara təbiətin dəyəri və ona qarşı hörmətli münasibət aşılanır. Laylalarda isə təbiət və heyvanlar haqqında sevgi və qayğı xüsusilə önə çıxır.

3. Ailə və ictimai münasibətlər. Bayatılarda ailə içindəki münasibətlər və həmrəylik ön planda tutulur. Xüsusilə, valideynlər uşaqlarına düzgün tərbiyə vermək, onların sosial məsuliyyətlərini anlamalarına kömək etməkdə vacib rol oynayırlar. Laylalar isə ana-uşaq münasibətinin, şəfqətin və qayğının vurğulandığı bir mühit yaradır.

4. Uşaqlara psixoloji dəstək: Laylalar uşaqların yuxu prosesində onlara rahatlıq və təhlükəsizlik hissi verir. Bu mahnılar uşaqların emosional inkişafını dəstəkləyərək onların psixoloji sağlamlıqlarına müsbət təsir göstərir.

Bayatı və laylaların pedaqoji potensialı olduqca genişdir. Bu əsərlərin tədris prosesində

istifadəsi, uşaqların mənəvi və əxlaqi inkişafını dəstəkləyər, eyni zamanda onların sosial bacarıqlarını formalaşdırmağa kömək edər. məktəblilərdə və uşaq bağçalarında bayatı və laylaların tədris planlarına daxil edilməsi. Həm də uşaqların milli mədəniyyəti mənimsəmələrinə şərait yaradır.

1. Ədəbiyyat və musiqi tədrisi. Bayatılar və laylalar musiqi və ədəbiyyat dərslərində tədris edilə bilər. Onlar şeir sənətini və musiqini birləşdirərək uşaqlarda estetik zövqün inkişafına kömək edir.

2. Tərbiyəvi müəllimlik yanaşmaları. Uşaqların tərbiyə edilməsi prosesində müəllimlər, bayatılardan və laylalardan istifadə edərək şagirdlərə sosial məsuliyyət, ailə birliyi, əxlaqi dəyərlər və mədəniyyətin vacibliyini aşılaya bilərlər. Bu əsərlər həmçinin sinif otağında müsbət emosional atmosferin yaradılmasında da rol oynayır.

Nəğmələrin çox yayılmış növlərindən olan bayatılar tərbiyə zamanı mühüm rola malikdir. Xalq öz arzu və istəklərini, sevinc və kədərlərini, milli dəyərlərini bayatılarda ifadə etmişlər. dərin və mənalı bir fikri kiçik bir parçada ifadə edə bilmək bayatının ən yaxşı xüsusiyyətlərindəndir.

Bülbül dolubdur bağa,

Bir su salıbdır bağa.

Sayanın qulu ol sən,

Saymayana ol ağa [4, s. 128].

Vətən və qəhrəmanlıq mövzusunda aid bir neçə bayatı nümunəsinə baxaq.

Çiçəyim gülüm verən,

Ağzımda dilim vətən.

Bir çakıl daşın üçün [4, s.46].

Əziziyəm dilən göz,

Bağda gülə diləngöz.

Qürbətdə xan olunca,

Vətəninə dilən göz [2, s. 146].

Qəribdən gərib quşam,

Vətəndən ayrılmışam.

Hər quşun yuvası var,

Mən bir yuvasız quşam [4, 285].

Burdan oldu yolum tən,

Varmı bu yoldan ötən!

Bu dünyada şirin şey,

Bir anadır, bir Vətən [5, s. 7].

İgid gərək atlına,
Atın minə atlına.
Mərd odur ki, döyüşdə
Hər yaraya qatlına [4, s. 24].

Bu misralarda qəribçilik, həsrət, Vətən sevgisi, qürbət, motivləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir və hər birinin özünəməxsus tərbiyəvi xarakteri vardır. Əsas əhəmiyyətli cəhət də budur ki, tədris zamanı bu mövzulu bayatılar vasitəsilə uşaqların hafizəsində vətənin hər şeydən müqəddəs, dəyərli olmasını həkk olunur.

Bildiyimiz kimi bayatılar məzmununa görə rəngarəngdir. Məzmununda bacı qardaşa, ana-ataya olan hörmət, ehtiram, dəyər, sədaqət ifadə edən bayatılar da uşaqların tərbiyəsində mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Bu yurdun tacı bağlar,
Meyvəsi acı bağlar.
Ağrısı qardaş bacı,
Genə də bacı ağlar [4, s. 121].
Burda bir göyçək ağlar,
Gələr ağbırçək ağlar.
Yad ağlar, yalan ağlar,
Öz anam gerçək ağlar [4, s. 127].
Aşıq, qardaşı düşər,
Yağar qar daşa düşər.
Qardaşın miskil işi,
Yenə qardaşa düşər [4, s. 60].
Bu yerdə gülən olsa,
Tərimi silən olsa.
Qardaşlıq gözəl şeydir.
Qədrini bilən olsa [4, s.233].
Bürüyübdür qar daşı,
Get, dağlardan qar daşı.
Bayramı o gün eylər,
Bacı görsə qardaşı [4, s.101].

Mövzu baxımından dostluq, yoldaşlıq, sədaqət və s. özündə əks etdirən bayatılardan da istifadə etməklə şagirdlərdə sədaqətli, səmimi, dürüst dostluq kimi keyfiyyətlər tərbiyə etmək olar.

Bülbül güldən həzz alar,
Gül saralar tez solar.
Tikə ilə dost olan,
İlcə küsülü qalar [4, s.128].
Donu tik üz ilməni,
sanə tək üz ilməni.
Vəfalı dost-yad olmaz,
Görməyə yüz il mənə [1, s.126]

Bu gedən hay da verməz,
Çağırası hayda verməz.
Bir dost bivəfa olsa,
Dostuna fayda verməz. [4, s.127-128].
Bülbül uçar bu dala,
Qonar o dala, bu dala,
Dost sözü açıq deyər,
Düşmən deyər budala [4.s.127].

Bu bayatıların vasitəsi ilə uşaqlarda səmimi dostluq, dostluqda sədaqətin vacibliyi, açıq sözlülük və s. bu kimi keyfiyyətləri aşılamış olarıq.

Dost-dost ilə qaç olmaz,
Bir təcəylə ac olmaz.
Zəhmət, çəkən, iş görən,
Özgəyə möhtac olmaz. [3.s.219].
Tüstülənər bacalar,
Ocaq üstə saç olar.
Zəhmət sevən gün görək,
Tənbel hər vaxt ac olar [3, s. 219].
Güllərin həşim olsun,
Gün vursun həşim olsun,
Var dövlətin olunca
Sənətin, peşən olsun [7, s. 221].
Güllərin bir-bir sana,
Yaz verər bir sirrə sana.
Bir elm bir də sənət,
Xəzinədar insana [3, s. 224].

Misralardan da göründüyü kimi xalq əməyə, zəhmətə, sənətə, elmə həmişə yüksək dəyər vermişdir. Bəkarçılıq korluq gətirər“ [3, s. 218] deyən xalq əməyə, əməkçiyə yüksək qiymət vermiş, yaxşı, firavan yaşamaq heç kimə möhtac olmamaq üçün mütləq sənədə sahib olmağın vacibliyini dönə-dönə vurğulamışlar.

Şifahi xalq yaradıcılığının janrlarından laylalar, oxşamalar, əzizləmələr tərbiyə vasitəsi kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Laylalarda analar öz övladlarına olan sonsuz, məhəbbəti, gələcək nailiyyətləri, xoş günləri, xoş arzuları ifadə olmuşdur. Ananın öz övladına verdiyi xeyir-duaları öz əksini tapmışdır.

Nərgizi ümum laylay,
Yaxana duzum laylay.
Sən böyü mən qocalım,
Toyunda süzüm laylay [2, s. 162].

Laylay, beşiyim laylay,
Evim eşiyim laylay.
Sən get şirin yuxuya,
Çəkim keşiyin laylay.

Laylasın dərin bala,
Yuxusun sərin bala.
Sən get şirin yuxuya,
Toyunu görüm bala [2, s. 162].

Körpələrin şirin yuxuya getməsi üçün laylalar bir vasitədir.

Problemin aktuallığı. Uşaqların estetik tərbiyəsinin inkişafı üçün laylalar və bayatılar ən təsirli və güclü vasitələrindəndir. Bu şifahi xalq yaradıcılığı nümunələri folklor elementlərinin tərbiyəvi potensialını ortaya qoyur və onların tədrisdə daha effektiv istifadə yollarını göstərir. Bu janrların təhsil prose-

sində integrasiyası, həm də milli mədəniyyətin qorunmasına və təbliğinə xidmət edəcəkdir.

Problemin yeniliyi. Özündə tərbiyəvi mövzuları ehtiva edən bayatı və laylalardan istifadə etməklə uşaqlarda əməyə, dostluğa, əməkçiyə, Vətənə, anaya, ailəyə sevgi və hörmət kimi mənəvi keyfiyyətlər tərbiyə etmiş oluruq.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Təhsil müəssisələrində bu istiqamətdə metodiki vəsaitlərin, dərslik və monoqrafiyaların hazırlanmasında, elmi aspektdə daxil olan ayrı-ayrı simpoziumlarda məruzə və çıxışların tərtib olunmasında istifadə edilmə imkanlarını artırır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan bayatıları. / -Bakı: XXI Yeni nəşrlər evi, -2004. - 304 s.
2. Əfəndiyev, P. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı / P. Əfəndiyev. -Bakı: Maarif, -1981. -406 s.
3. Həşimov, S. Azərbaycan xalq pedaqogikası /S. Həşimov, B. Sadıqov. - Bakı: Patronat-1993, -325s.
4. Pirsultan, S.T. Azərbaycan Oğuz ədəbiyyatı bayatıları / S.T. Pirsultan. -Gəncə, -2012. -377 s.
5. Səlimxanova, X. Məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrində şifahi xalq ədəbiyyatının öyrənilməsi / X. Səlimxanova.- Bakı: Maarif, -1985. -195 s.
6. Qasımova, L. Pedaqogika / L.N. Qasımova, R.B. Mahmudova. Bakı, -2021, -s.610.

Redaksiyaya daxil olub: 19.02.2025.